

Felföldi László

Visszaemlékezés az MTA Tánc tudományi Munkabizottságának 15. évéről (2010-2024)

(Elhangzott 2024. december 3-án, a Munkabizottság emlékülésén)

Kedves kollégák, kedves vendégeink, kedves barátaim!

Az MTA Néprajztudományi és Zenetudományi Bizottsága által felügyelt Tánc tudományi Munkabizottsága alapításának 15. évfordulójához érkezett. Tulajdonképpen nem egy tipikusan kerek évforduló, de a megemlékezésnek több indoka is van. Először is egy új ciklus kezdetén vagyunk, amelyik új elnökség megválasztásával és nem csekély szerkezeti változással járt. Másrészt, indokoltá teszi a visszaemlékezést a Munkabizottság aktuális feladatainak megváltozása, amit a tánc tudományban végbement változások és a Magyar Tudományos Akadémia helyzetének földrengésszerű átalakulása indokol. Nem fejem ki a részleteket, mert tulajdonképpen ismert dolgokról van szó. Ugyanakkor nem könnyen belátható fejlemények ezek, amelyek között nem könnyű az eligazodás.

Számunkra és a fenntartóink számára is most az a legfontosabb kérdés, hogy az elmúlt 15 évben mennyire valósultak meg eredeti célkitűzéseink, haladt-e előre általunk a „táncvilág”, az „akadémiai világ”, s változott-e a táncot szerető emberek élete? Reméljük, igen, s néhány nyilvánvaló jelből tudjuk is. De a kérdés megválaszolásához nem elég az aktivitásunkra vonatkozó statisztikák megismertetése. Nem elég felsorolni hogy az elmúlt 15 évben több, mint 30 tánckutató helyet és archívumot látogattunk meg, közel 20 konferenciát rendeztünk (önállóan vagy társrendezőként), 10 könyvet jelentettünk meg (önállóan vagy társkiadóként). Kétszer jelentkeztünk saját Tánc világnapi üzenettel (Andrásfalvy Bertalan és Felföldi László 2014, 2016). Minden évben propagáltuk a nap megünneplését a fiatalok körében, kiemelve a tánc kutatás jelentőségét. Sorolhatnám a számba vehető aktivitás formáinkat, de ehelyett azokra a célkitűzésekre szeretném összpontosítani a figyelmet, amelyeket a sokféle aktivitásunk révén el akartunk érni.

1. Elsőként említem azt a törekvésünket, hogy **tánc tudományt** (nemzetközi szóval koreológiát) elismertessük Magyarországon önálló, komplex kutatási területként. Olyan **átfogó diszciplínaként**, amely kiterjed a tánc minden nálunk jelen lévő formájára a balettől, a kortárs táncon, néptáncon, társastáncon át a sporttáncig. Ezt a munkabizottság elnevezésében is szerettük volna hangsúlyozni. Mi indokolta ezt? Az a tény, hogy a tánc kutatás sem a tudományos, sem a művészeti akadémia nomenklatúrájában nem szerepel önálló diszciplínaként. Tudjuk, hogy a helyzet megváltoztatása nem egy egyszerű adminisztratív lépés, hanem megfelelő számú fokozattal rendelkező kutató, hosszútávú tervek szerint zajló rendszeres kutatómunkája, s az ezt segítő intézményi hálózat kérdése. Az így létrejövő elegendő mennyiségű rendszerezett tudás, a paradigmát megalapozó alaplátékok létrehozása teszi lehetővé a tudományág létrehozását. Ennek nem kedvez a tánc kutatás ma is meglévő széttagoltsága. Ezzel a problémával az irodalomtudománynak, zenetudománynak, a képzőművészeti kutatásoknak, s a néprajztudománynak is meg kellett küzdeni a maga idejében. Tehát reménykedhetünk.

2. Ebben a folyamatban a 15 év alatt a Munkabizottság a **jogállásához** és lehetőségeihez mérten **katalizátorként** működött. Ami a státuszt illeti, a bizottság a Néprajztudományi és a Zenetudományi Intézet égisze alatt 3 éves ciklusokban működő meghatározott taglétszámú szakmai tömörülés, amely az MTA szakmai, jogi elvárásainak megfelelően végzi önként

meghatározott feladatát a küldetésnyilatkozatában megfogalmazott célok szerint. Nem önálló szakmai szervezet, gazdasági tevékenységet nem végezhet, pénzügyi támogatásra nem pályázhat. Határozatai csak önmagára nézve érvényesek. De, mint a tánctudomány fejlesztése érdekében munkálkodó tudós kör (think tank), hatással van a tánc kutatásban zajló folyamatokra. Egyrészt a közvetlen kutatótevékenység és kutatásszervezés révén saját munkahelyén, másrészt egyetemi oktatóként, harmadrészt szakmai szervezetek, alapítványok kuratóriumainak tagjaként. Ma már elmondhatjuk, hogy a Tánc tudományi Munkabizottság tevékenysége nem csak az MTA körében, hanem szélesebb körben is ismertté vált. A fiatal kutatók már a doktorandusz korszakukban igyekeznek kapcsolatot keresni velünk, s védelem után szívesen hivatkoznak az állandó meghívotti pozíciójukra.

3. A Munkabizottság tevékenysége **első cca. 10 évében nagymértékű operatív tevékenységet** is folytatott. Konferenciákat szervezett, könyveket publikált, archívumokat látogatott, amihez a szükséges anyagi fedezetet a táncal foglalkozó intézményektől és az Akadémiától kapta. (Emlékezzünk a neves tánc kutatók (Dienes Valéria, Dienes Gedeon, Kaposi Edit, Milloss Aurél és mások emlékkonferenciáira az MTA székházának harmadik emeleti galériájában, a Zenetudományi Intézet Bartók termében, a Magyar Táncművészeti Egyetem tanácstermében stb.) Legutóbb, a Pesovár Ernő tiszteletére rendezett online konferenciára, amelynek egyik rendezője voltunk, az egész szakmát megmozgatta, nem csak a szakírókat. Mindegyik emlékeztető volt, de a 2023-as évben Angelus Iván 70. éves jubileuma volt talán a legemlékeztetősebb bensőségessége, különleges hangulata miatt.

Az alapvető forrásbázist jelentő dokumentumok földerítése, körül határolása minden tudományágban elengedhetetlen feladata. Az évente 2-3-szor ismétlődő táncarchívumi látogatásokat a Munkabizottság is alapvető feladatának tekintette (ma is az), mert így szerezhettünk közvetlen ismereteket a tánc tudományi kutatások lehetséges helyszíneiről, s azokról az eddig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert forrásokról, amire a tánc kutatók munkájukat alapozhatják. Gondoljunk csak az Operaház hatalmas gyűjteményének táncvonatkozású dokumentumaira, az Állami Népi Együttes, a Szegedi Kortárs Balett és más társulatok film és fotó-anyagára, a Mozdulatművészeti Társulat és az Orkesztika Alapítvány által őrzött Dienes-hagyatékra, Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumára, a Színháztörténeli Múzeum és Intézet Táncarchívumára, a Nemzeti Múzeum, a Művészettörténeli Intézet, az OSZK Színháztörténeli Tára, a Fővárosi Levéltár táncvonatkozású anyagára, a Hagyományok Háza adattárára, hogy csak néhányat említsek közülük. E gyűjteményekben talált táncos dokumentumok illusztrált katalógus formában való közzététele sokat segít majd a későbbi kutatások megtervezésében.

4. A Munkabizottság működésének **második korszakában**, az utóbbi 10 évben folytattuk az alaptevékenységnek számító tevékenységeket, de egyre nagyobb hangsúlyt fektettünk a tánc kutatás társadalmasítására, hatókörének kiterjesztésére. E kérdéskörbe tartozik a kutatói utánpótlás képzése, a tánc kutatást végző (vagy azzal is foglalkozó) társadalmi szervezetek alapítása, ill. újjáélesztése és a tánc kutatás eredményeit közreadó periodikák elindítása. E szervezetek alapkonceptiói alapvonásaikban a Munkabizottságban folyó viták során alakultak ki, ill. szilárdultak meg. Itt kell megemlíteni a több mint egy évtizedes szünet után 2020-ban újjáélesztett Magyar Tánc tudományi Társaságot és az általa szerkesztett Tánc tudományi Tanulmányokat, ill. a Magyar Etnokoreológiai Társaságot sokszínű programjával és kiadványaival (lásd Etnokoreológiai Füzetek (2019) és Etnokoreológiai szemle (2024)). Ez utóbbi társaság 2011-ben jött létre, de tevékenysége ebben a korszakban teljesedett ki. (Mindkét szervezetnek a Táncművészeti Egyetem adott otthont.) Az egyetemi szférában is egyre több érdeklődés van a tánc, mint kutatótéma iránt. Ezt bizonyítják a Szegedi Egyetemen, a Debreceni Egyetemen és Debreceni Akadémiai Bizottság keretében, ill. a Magyar Táncművészeti

Egyetemen létrejött kutató és kutatóképző helyek. (Zárójelben jegyzem meg, hogy az említett egyetemeknek nagy szerepük volt a doktori iskolák hallgatóinak szervezetbe tömörítésében, amiben a fiatal tánckutatók is részt vesznek. Az ő részvételükkel indult el a tánctudományi doktoranduszok rendszeres konferenciája először Debrecenben, majd Szegeden, s Budapesten.)

5. A tánckutatás gondolatának **társadalmasítása** és a Munkabizottság **hatókörének szélesítése** a tánckutató tevékenység **hálózatosodását** hozta magával, ami fontos lépés volt a széttagoltságában is egyre hatékonyabbá váló tánckutatás fejlesztése útján. A tánckutatással foglalkozó társadalmi szervezetek tagságának van egy közös magja, amelyik mindegyikben vagy többükben jelen van. De ezen túl a szervezetek más-más tagságot tömörítenek, s egyre szélesebb körben végzik a kutatást és a tudománynépszerűsítő tevékenységet. Ennek következtében a Tánctudományi Munkabizottságnak egyre kevesebb operatív tevékenységet kellett végeznie (évfordulós megemlékezések, kiadványozás, online adatbázisok konferenciaszervezés). E tevékenységi formák egyre inkább az utóbbi időben aktiválódott társadalmi szervezetek keretében zajlott, zajlik. Ennek talán leglátványosabb formái közmédiában megjelenő tánc adatbázisok. Lásd a ZTI Néptánc Tudásbázisát és a Hagyományok háza Folklór Adatbázisát vagy az örvendetesen szaporodó szakmai folyóiratokat. A legújabb saját periodikánk, a Tánckutatási Értesítő lesz majd Debrecenben.

6. A Munkabizottság feladata lépésről lépésre a koordinálás, a véleményezés és a jogállásának megfelelő tudománypolitikai véleményformálás irányába tolódott el. Ez új kihívást jelent a Munkabizottság számára. Ehhez **minél több fokozattal rendelkező, elkötelezett kutatóra** lesz szükség.

A Munkabizottság megalapításakor húsz körül volt azoknak a tánckutatóknak vagy életük során tánccal is foglalkozó szakembereknek a száma, akik ezeknek az elvárásoknak megfeleltek. S ebben a létszámban már benne voltak olyan tapasztalt szenior kutatók, mint Andrásfaly Bertalan, Körtvélyes Géza és Vitányi Iván, akik készséggel álltak mellénk egy ilyen „nagy kalandnak” ígérkező vállalkozásnál. Közülük Andrásfalvy Bertalan vállalta, hogy mai divatos szóval élve, a Munkabizottság ‘arca’ legyen. Nagy hálával gondolunk rá ezért. S kívánunk neki innen is nagyon jó egészséget!

Hálásak vagyunk Vitányi Ivánnak is, aki amíg az egészsége engedte, aktívan részt vett az évfordulós konferenciáinkon, s megosztotta velünk a tánctörténeti kutatásban s a közművelődés (benne a táncház) szociológiai vizsgálatában szerzett tapasztalatait. Halála személyes veszteség volt számunkra. A táncszociológiát később Forgács D. Péter bécsi szociológus képviselte a Munkabizottságban. Abban az időben a középgeneráció volt többségben, akik pályájuk közepén a kultúrakutatás-művészetkutatás költségfinanszírozásával, fokozatszerzésük, habilitációjuk bonyolításával, az akadémiai és az egyetemi világ folyamatos átszervezése által okozott feszültség enyhítésével foglalkoztak. Közülük kiemelkedik Bolvári-Takács Gábor a fáradhatatlan szervező, az ötletgazdag menedzser, a Munkabizottság tevékenységének motorja, egy időszakban a Táncművészeti Egyetem rektorhelyettese, majd rektora. Az általa vagy az ő segítségével indított kiadványsorozatok, periodikák ma is aktívak. Köszönjük Barna Gábornak, hogy annak idején befogadta a szegedi Néprajz Tanszékre a néptánckutató képzést, s az első időben tagként erősítette a Munkabizottság elindulást. Köszönjük Lőrinc Katalinnak és Sándor Ildikónak, hogy az utóbbi években tisztségviselőként áldozták idejüket és energiájukat a szervezet működése érdekében. (Elnézést kérek azoktól, akiknek a nevét nem említem.) Itt a helye a halottjainkról való megemlékezésnek is. (Rövid, csöndes emlékezés

Az akkori fiatalok ma a középgenerációt képviselik a Munkabizottságban egyetemi oktatókként, tanszékvezetőként, intézeti munkatársakként. Lásd Varga Sándort, Kavecsánszki Mátét, Dóka Krisztinát, hogy csak néhány nevet említek. A Munkabizottsághoz kötődő mai fiatal kutatók már a friss doktorként vagy doktoranduszként vesznek részt a munkában az előbb

fölsorolt szakemberek témavezetői felügyelete alatt. Mára a fokozattal rendelkező tánc tudományi kutatók száma a duplájára emelkedett., ami reményt adhat Magyarországon a tánc kutatás kibontakozására.

7. Egy ilyen másfél évtizedes történeti áttekintésben nem lehet elmenni szó nélkül azok mellett a tudományelméleti és **módszertani változások** mellett, amelyek ezidő alatt bontakoztak ki a társadalomtudományokban és művészettudományokban Magyarországon. (Nem részletezem.) Ez természetesen nem volt hatástalan általában a tánc kutatásra, s ezen keresztül a Munkabizottság munkájára sem. Az általunk vagy a részvételünkkel rendezett konferenciák, és konferencia-kötetek már jelezték/jelzik az új kritikai szemlélet megjelenését, azonban legpregnansabban az ezidőben készült doktori disszertációkban nyilvánult meg szemléletváltozást. A Munkabizottság, véleményem szerint, nem reagált e változásokra a jelentőségüknek megfelelően. Pedig a Martin György válogatott írásait alapos kritikai szemlélettel közreadó kötet alkalmat adhatott volna néhány általános reflexióra. S vannak ilyen írások, amelyek még kiadásra várnak, s ezután fejtik ki hatásukat a tánc kutatásban. A Pesovár Ernő munkásságát Martinéhoz hasonló módon ismertető kötet elkészültekor majd pótolni lehet ezt a hiányt.

8. Mindezt a tevékenységet nem lehetett volna folytatni, s ezt a munkát elvégezni anélkül a **széles kapcsolati háló** nélkül, amit a Munkabizottság tagjai révén kialakított. Első körben szólni kell azokról a kutatóhelyekről (egyetemekről, akadémiai intézetekről, kulturális intézményekről) amelyeket meglátogattunk, s akiket a tagjaink képviselnek. Ezek közül néhányval már írásos megállapodások is születtek a kapcsolattartásról.

Hálával kell említeni az MTA I. Osztálya akkori elnökét, Paládi Kovács Attila akadémikust, s az Osztály keretében működő Néprajztudományi és Zenetudományi Bizottságot, amelyek támogatónak követték a tevékenységünket. (Köszönjük, hogy jelenlétével megtisztelte mostani évfordulós összejövetelünket! Szeretném kifejezni mindannyiunk köszönetét Barsos Baláznak, Petercsák Tivadarnak Bodó Baláznak és Keményfi Róbertnek, (a Néprajztudományi Bizottság egymást követő elnökeinek) a támogatásért. (Bodó Sándor támogatását, sajnos csak rövid ideig élvezhettük. Emlékét hálával őrizzük.) Köszönjük a Zenetudományi Bizottság és személyesen Dalos Anna érdeklődését is.

Harmadik körben szólnunk kell a fokozattal nem rendelkező kutatók népes csoportjáról, akik munkánkat érdeklődéssel, s rendezvényeinken való aktív részvétellel támogatták.

S nem lehet megelégednünk nemzetközi kapcsolatinkról sem, akik között ott van a bécsi Nemzeti Balettintézet, a pozsonyi Szellemi Kulturális Örökség Központ, amelyeket a székhelyükön személyesen is meglátogattunk. Emellett a Munkabizottság tagjai folyamatosan részt vettek a tánc kutató szakma nemzetközi vérkeringésében az UNESCO égisze alatt működő szakmai szervezetek, a Nemzetközi Népzenei és Néptánc Tanács (ICTM), ill. a Nemzetközi Tánc Tanács (IDC) munkájában. Ez lehetőséget adott a nemzetközi tánc kutatásban kialakult új trendek követésére és a hazai kutatási eredmények népszerűsítésére. Beleértve a Tánc tudományi Munkabizottságban folyó tevékenységet is. Én magam 8 évig voltam elnöke az ICTM Tánc kutató csoportjának s így rálátással lehettem a világon folyó hasonló szerveződésekre. Ezt más kollégák is elmondhatják magukról, a maguk helyén.

9. **Összegzésként** szeretném hangsúlyozni, hogy a Munkabizottság itt fölsorolt tevékenységeinek eredménye mai szemmel nézve se nem sok, se nem kevés. De valójában hosszabb távlatban lehet majd megítélni az eredményességet. Eddigi munkánkat Bartók Béla, Kodály Zoltán, Vargyas Lajos, Martin György, Pesovát Ernő kutatási elvei vezérelték. Most mégis John Blacking, a 35 éve elhunyt angol zene- és tánc antropológus jövőt formáló

szavait idézném, mint nekünk is szóló gondolatot. (Bár a szövegben a muzikológiát emeli ki, de szavai a koreológiára is vonatkoznak.)

*“...Az etnomuzikológiának forradalmi ereje van a zene és a zeneoktatás világában, ha követi felfedezései következményeit, és **módszerként**, és nem csupán **kutatási területként** fejlődik. Úgy gondolom, hogy az etnomuzikológiának többnek kell lennie, mint az ortodox zenetudomány „egzotikus” vagy „népi” zenével foglalkozó ága: új utakat mutathat, úttörő lehet a zene és a zenetörténet megértésében. (John Blacking: Mennyire muzikális az ember?) Grau, Andree: John Blacking és a táncantropológia fejlődése az Egyesült Királyságban. Dance Research Journal Vol. 25, No. 2 (1993)*

(„...Ethnomusicology has the power to create a revolution in the world of music and music education, if it follows the implications of its discoveries and develops as a method, and not merely an area of study. I believe that ethnomusicology should be more than a branch of orthodox musicology concerned with „exotic” or „folk” music: it could pioneer new ways of analysing music and music history.” (John Blacking: How musical is man? Idézi: Grau, Andree: John Blacking and the Development of Dance Anthropology in the United Kingdom. Dance Research Journal Vol. 25, No. 2 (1993) pp. 21-31)